

UNIVERSITATEA DIN CRAIOVA
FACULTATEA DE DREPT
ȘCOALA DOCTORALĂ A FACULTĂȚII DE DREPT

TEZĂ DE DOCTORAT

DREPTUL LA EDUCAȚIE AL COPIILOR CU DIZABILITĂȚI

REZUMAT

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:

Prof.univ.dr. Rădulețu Sebastian Radu Iulian

DOCTORAND:

Mihai D. Adelina Alexandra

Craiova

2017

Tema de cercetare doctorală intitulată „Dreptul la educație al copiilor cu dizabilități” are mai multe obiective generale, oferind în final o perspectivă de ansamblu a situației problematice privind dreptul la educație al copiilor cu dizabilități. Prin această lucrare ne propunem să evidențiem situația actuală din România, raportată la cadrul general legal internațional.

Primul obiectiv al tezei consta în oferirea răspunsului la întrebarea „**Cum influențează cadrul legal internațional și național dreptul la educație al persoanelor cu dizabilități?**” Întrebarea ridică aspecte problematice legate de semantica, evoluția și contextul social al termenilor. Spre exemplu, de-a lungul timpului, legislația din România a suferit constant modificări privind statutul persoanelor cu dizabilități. Odată cu evoluția societății către o nouă viziune asupra dizabilității, legislația din România a făcut trecerea de la „debil mental și anormal educabil”¹ la „elevi cu handicap”² la „elevi cu cerințe educaționale speciale”³. Statutul de elevi cu cerințe educaționale speciale a devenit general valabil și la nivel internațional, însă nu există nicio definiție universală a acestei sintagme, deoarece fiecare stat oferă o definiție elevilor cu cerințe educaționale speciale, în funcție de propria percepție și cadru legal. În alte domenii ale dreptului la nivel național se folosește conceptul de dizabilitate și tot acest termen va fi folosit pe parcursul acestei teze, deoarece lucrarea face referire strict la o anumită categorie de persoane și anume persoanele cu dizabilități.

În cadrul lucrării am evidențiat diferența dintre persoanele cu cerințe educaționale speciale și cele cu dizabilitate. A fi o persoană cu cerințe educaționale speciale nu înseamnă a avea doar dizabilitate, ci înseamnă a avea o nevoie mai mare decât media populației de a primi educație și de a fi educat. Prin urmare, conceptul dizabilitate este inclus în sfera cerințelor educaționale speciale. În legislația din România, Legea Educației Naționale 1/2011⁴ nu face referire la conceptul „dizabilitate”, ea asigură dreptul la educație la nivel general, protejând toate persoanele care au nevoi speciale, adică toți elevii cu cerințe educaționale speciale. În schimb, Legea 448/2006⁵ privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, protejează drepturile persoanelor cu dizabilități, inclusiv dreptul la educație. În ceea ce privește semantica termenul dizabilitate, trebuie menționat faptul că dizabilitatea este un

¹ Legea Învățământului primar al statului și învățământului normal primar, adoptată pe 24 iulie 1924, București

² Legea învățământului, nr. 84 din 24 iulie 1995

³ Legea Educației Naționale 1/2011, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 18 din 10 ianuarie 2011

⁴ Idem 3

⁵ Legea 448/2006⁵ privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, publicată în Monitorul Oficial nr. 1 din 3 ianuarie 2008

concept nou apărut în legislația internațională cât și națională, deoarece înainte era folosit termenul de „handicap”, așa cum face referire și legea 448/2006, redându-se astfel faptul că în România schimbarea este încă la început. Odată cu adoptarea Convenției privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități adoptată la New York de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 13 decembrie 2006, deschisă spre semnare la 30 martie 2007 și ratificată de România prin legea 221/2010⁶, s-au produs schimbări de natură legislativă, ajungându-se la concluzia că există diferențe între handicap și dizabilitate, primul termen fiind discriminatoriu pentru persoanele în cauză, deoarece este o definiție adoptată din punct de vedere medical, cu alte cuvinte, handicapul este privit ca o boală, în timp ce definiția dizabilității este adoptată din punctul de vedere al drepturilor omului, adică societatea este cea care limitează accesul persoanelor cu deficiențe la o viață de calitate.

În ceea ce privește conceptul educație, este foarte important să se ofere o definiție legislativă general universală, însă fiecare stat construiește educația în funcție de dezvoltarea contextului social și de valorile și filozofia proprie. Singura definiție universală a educației, dar care nu are aplicabilitate legală, este oferită în cadrul Declarației de la Jomtien⁷ (1990), Tailanda, lansând o nouă direcție a politicilor educationale în lume: „Educația pentru toți” și preluată în 1994, de către Declarația de la Salamanca⁸, unde „educația pentru toți” a fost definită ca „acces la educație și calitate a acesteia pentru toți copiii”, obiectiv care presupune asigurarea posibilităților participării la educație a tuturor copiilor, indiferent de cât de diferiți sunt ei și se abat prin modelul personal de dezvoltare de la ceea ce societatea consideră a fi normal. Considerăm că sursele legislative din România ar putea să definească mult mai clar termenul educație și conținutul acesteia, și, de asemenea, să explice cu acuratețe ce este de fapt educația pentru persoanele cu dizabilități, care este scopul acesteia, ce asigură dreptul la educație și cine sunt persoanele care beneficiază de acest drept. Referindu-ne la necesitatea de a stabili cu mai multă claritate care sunt persoanele ce beneficiază de aceste drepturi, dorim să evidențiem ca ar fi de

⁶ Legea nr. 221/2010 pentru ratificarea Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, adoptată la New York de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 13 decembrie 2006, deschisă spre semnare la 30 martie 2007 și semnată de România la 26 septembrie 2007, publicat în M.Of. al României. În vigoare de la 29 noiembrie 2010

⁷ Declarația Mondială privind educația pentru toți, adoptată de Conferința Mondială privind educația pentru toți, Jomtien, Tailanda, 5-9 Martie, 1990.

⁸ The Salamanca Statement and Framework for action on special need education, adopted by the world conference on special need education: acces and quality, Salamanca, Spain, 7-10 June 1994

preferat ca Legea Educației Naționale 1/2011, să încadreze categoriile de dizabilitate care sunt protejate de această lege. Spre exemplu, în legislația anumitor state, a avea o dizabilitate înseamnă a suferi de o boală care durează mai mult de 4 săptămâni, prin urmare este dizabilă o persoană care suferă de cancer, Hiv, autism etc. În alte state, încadrarea într-o dizabilitate este lăsată la aprecierea curții, așa cum s-a exemplificat în continuare în prezenta teză prin cazul "Chacon Navas"⁹. Prin urmare, lucrarea prezintă încercă să pună în evidență dacă legislația din România protejează dreptul la educație al persoanelor cu dizabilități în aceeași măsură în care protejează toți ceilalți elevi. În acest caz, trebuie să se țină cont de faptul că educația unui copil cu dizabilitate diferă de cea a unui copil normal, din mai multe puncte de vedere. În primul rând trebuie să se țină seama de tipul dizabilității și al educației. Spre exemplu, un copil care suferă de autism sever are ca scop o educație centrată pe dezvoltare personală, mai exact o pedagogie centrată pe individ. Un astfel de copil, cu autism sever, nu va avea ca scop al educației achiziționarea unor cunoștințe academice, ci scopul educației va fi dezvoltarea unor abilități primare (mâncat, îmbrăcat, socializare). Aceste aspecte redate anterior privind educația, nu sunt redate în conținutul legislativ educațional. Dreptul la educație al persoanelor cu dizabilități este protejat de Legea Educației Naționale, prin capitolul "învățământul special și special integrat", cât și de Legea 448/2006 prin capitolul "educație", însă niciunul dintre capitole nu prezintă detalii specifice scopului și conținutului educației persoanelor cu dizabilități. Mai mult decât atât, în ceea ce privește Constituția României, stipulațiile articolului 32 fac referire la dreptul la învățătură, fără a se găsi vreo explicație a termenului în sursele legislative. Din nou, considerăm acest aspect o altă problemă la nivel legislativ care limitează dreptul la educație al persoanelor cu dizabilități. Trebuie clarificat faptul că "dreptul la învățătură" este diferit de "dreptul la educație", mai ales că Legea Educației Naționale are în prim plan dreptul la educație. În legislația altor state, se folosește și se oferă o definiție contextuală a dreptului la educație, diferențiându-se termenii de "a învăța, a educa, a fi învățat și a fi educat". Spre exemplu, Articolul 32 din Constituția României, se intitulă "dreptul la învățare". În dicționarul Limbii Române¹⁰, termenul "învățare" are următoarea semnificație „Sistem de îndrumări teoretice și practice într-un anumit domeniu de activitate; doctrină; principiu teoretic sau practic ". Se poate

⁹ European Disabilities Forum, Edf Analysis of the first decision of the European Court of Justice in the disability provisions of the framework Employment Directive Case C-13/05 Chacon Navas v Euresc Colectividades SĂ, 11 July 2006

¹⁰ Dicționarul explicativ al limbii române - editia 2016, Academia Română, ed. Universul Enciclopedic, București

observa ca nu exista ca sinonim termenul "educatie", care are urmatoarea semnificatie „Fenomen social fundamental de transmitere a experientei de viață a generațiilor adulte și a culturii către generațiile de copii și tineri, abilitării pentru integrarea lor în societate”¹¹ .Deși conceptele de educatie si invatatura sunt diferite, din nou apar probleme de interpretare in Legea Educatiei nationale 1/2011. Spre exemplu termenul de “educatie incluziva” lipsește din Legea Educației Naționale, accentul punându-se pe “învățământul special și special integrat”. Educatia incluziva este un concept nou aparut in Romania, iar in termeni legislativi se traduce prin "dreptul la educatie pentru toti, fara discriminare". În prezent, dreptul internațional dezbate păreri în legătură cu dreptul persoanelor cu dizabilități de a învăța în cadrul acelorași școli cu persoanele fără probleme educaționale. Educația incluzivă este susținută de către Convenția Persoanelor cu Dizabilități, fiind singura sursă internațional care face referire concretă la termenul incluziune. Deși celelalte surse internaționale nu vorbesc despre dreptul la educația incluzivă, ele nu neagă dreptul persoanelor cu dizabilități de a beneficia de educație, însă nu în aceleași condiții precum stipulațiile articolului 24 al Convenției.

Primul capitol “Aspecte generale. Terminologie și explicații” a încercat să pună în evidență răspunsul în cadrul primului obiectiv, și anume “cum influențează cadrul legislative internațional și național dreptul la educație al copiilor cu dizabilități?” dar și răspunsul în cadrul penultimului obiectiv și anume “ importanța unei definiții universale a dizabilității” . Prin exemplificarea și definirea conceptelor esențiale tezei s-a avut ca scop evidențierea faptului că protejarea dreptul la educație este influențat de cultură, contextual social, limba și percepția fiecărui stat în parte, prin urmare inexistenta unor definiții universal valabile ale dizabilității, educației, handicapului, dreptului la educație poate limita beneficierea de acest drept. Chiar dacă legislația națională este în conformitate cu Comentariul General nr.13 (a 21-a Sesiune,1999) asupra Dreptului la Educație (Art.13 al CESC) al Comitetului Economic, Social și de Drepturi Culturale, care evidențiază trei tipuri de obligații ale Statului: respect, protecție și îndeplinirea dreptului la educație, în realitate, situația este dierita în ceea ce privește copiii cu dizabilități. Obligația la respect cere statului să evite aspectele care împiedică beneficierea de dreptului la educație, obligația de a proteja cere statelor membre să ia măsuri care previn implicarea unor terți să intervină în dreptul la educație, iar obligația de a împlini se referă atât la obligația de a furniza cât și la cea de a facilita și a cere statelor să ia măsuri

¹¹ Idem 10

pozitive pentru a permite și asistă în cadrul comunităților să existe dreptul la educație. Legislația României susține îndeaproape legislația internațională, însă din cauza factorilor prezentați în capitolele anterioare ale tezei, cadrul legal educațional nu se aplica obiectiv și întotdeauna. Obligațiile statelor se pot realiza în condițiile în care instituțiile educaționale și facilitățile oferite trebuie să fie disponibile în cantitate suficientă (clădiri, facilități sanitare pentru ambele sexe, apă potabilă sigură, profesori antrenați care primesc salarii decente competitive, materiale de lucru). Instituțiile educaționale trebuie să fie accesibile pentru toți fără discriminare, conform legii și în realitate. Forma și substanța educației trebuie să fie acceptabile atât pentru elevi cât și pentru părinți, relevante, adecvate cultural și de bună calitate. Educația trebuie să fie flexibilă, adaptabilă nevoilor de schimbare ale societăților și răspunzătoare nevoilor elevilor tinând cont de diferențele sociale și culturale. Dreptul la educație poate fi implementat progresiv, în acord cu resursele disponibile. Cu toate acestea câteva aspecte legale trebuie implementate imediat pentru că ele constituie inima dreptului la educație, conținutul său principal. Acestea includ: asigurarea dreptului de acces la instituțiile educaționale publice și la programele acestora, bazat pe nondiscriminare, asigurarea că educația se conformează obiectivelor stabilite la nivel internațional, asigurarea educației primare pentru toți, adaptarea și implementarea unei strategii educaționale naționale care să includă asigurarea educației primare, secundare și liceale, asigurarea liberii alegeri a educației, fără intervenția statului sau a terților, subiect în conformitate cu „standardele minime educaționale”.

Așa cum am exemplificat în conținutul tezei, câteva potențiale încălcări ale conținutului principal ale dreptului la educație conține următoarele: introducerea legislației care discriminează indivizi sau grupuri sau eșecul în abrogarea acestui tip de educație și eșecul în luarea de măsuri care se adresează de facto discriminării educaționale; folosirea inconsistentă a curriculei cu obiectivele educaționale stabilite la standarde internaționale; eșecul în a introduce ca o problemă prioritară, educația primară care este obligatorie și disponibilă gratis pentru toți și eșecul în a lua măsuri libere, concrete și țintite spre realizarea progresului educației primare, secundare și liceale. Interzicerea instituțiilor educaționale private și eșecul în a asigura instituțiile educaționale private conform cu „standardele minime educaționale”.

Al doilea obiectiv al prezentei lucrări, este de a oferi răspunsul la întrebarea ***“este respectat dreptul la educație al persoanelor cu dizabilități în***

școlile de masă? Mai exact, este respectat dreptul la educație incluzivă al persoanelor cu dizabilități?” Atât la nivel național, cât și la nivel internațional, nu există condiții legale clar specificate care să oblige statele să garanteze dreptul la educație al persoanelor cu dizabilități în școlile de masă. Acest lucru ține de fiecare stat în parte, mai exact de resursele fiecărei țări de a realiza educația incluzivă. Mai mult, în Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, se vorbește despre realizarea progresivă a dreptului la educația incluzivă. Prin urmare, statul român nu este obligat să garanteze educația persoanelor cu dizabilități în fiecare școală din România, deoarece acest lucru ar însemna restructurarea întregului sistem de învățământ, care are ca limite factorii economici și sociali. Însă, dacă acest drept se realizează progresiv, în funcție de anumiți factori, cum pot persoanele cu dizabilități să beneficieze de oportunități egale cu ceilalți în ceea ce privește educația, și cum poate fi eliminată discriminarea în acest sens? Răspunsul ține atât de modalitatea în care abordează Curtea Constituțională cazul, cât și de fiecare situație în parte, deoarece fiecare elev cu dizabilitate are nevoi diverse, în funcție de tipul dizabilității. Considerăm necesar să evidențiem și un alt punct de vedere și anume faptul că educația incluzivă nu este benefică tuturor. Spre exemplu, pentru a integra o persoană cu deficiențe mintale severe și asociate într-o clasă cu elevi normali, chiar dacă este în grijă unui profesor de sprijin, este nevoie ca scopul integrării să fie direct proporțional cu rezultatul acțiunii. Prin urmare, dreptul la educație în aceeași măsură cu ceilalți ar fi îndeplinit, însă calitatea educației în ceea ce privește elevul cu deficiențe mintale grave și severe ar fi foarte scăzut, iar o educație pe măsură poate fi oferită de școlile speciale. În această situație este o chestiune de alegere. Problema apare atunci când un elev cu dizabilitate fizică sau senzorială dorește să învețe într-o școală de masă, iar sistemul educațional nu îi permite din cauza lipsei resurselor educaționale. Spre exemplu, un nevăzător care optează pentru o școală de masă nu se va putea integra din cauză că școala respectivă nu este dotată cu aparatură în domeniu. În această situație apare discriminarea și excluziunea socială. Practicile incluzive în educația copiilor cu dizabilități în țara noastră sunt produsul dezvoltării procesului de educație specială, a păstrării și moștenirii celor mai bune trăsături, îmbogățirea experiențelor pozitive ale societăților europene, precum și influența și impactul puternic al experienței internaționale. Educația incluzivă are de asemenea propria sa istorie despre legislație, management organizațional și dezvoltarea conținutului / curriculum-ului.

În ceea ce privește obiectivul numărul 2 al tezei și anume răspunsul la întrebarea „Este respectat dreptul copiilor cu dizabilități în învățământul de masă?” trebuie menționat faptul că incluziunea a devenit una dintre cele mai litigioase probleme ale lumii în educația din zilele noastre. Câțiva scriitori¹² susțin că incluziunea trebuie văzută ca un „drept” al tuturor copiilor cu dizabilități. Alții avertizează că adoptarea modelelor incluzive la scară largă va duce la o deteriorare în educația oferită copiilor cu cerințe educative speciale și ca plasarea lor în clase normale s ar putea să nu constituie neapărat cel mai bun mediu de învățare pentru câțiva dintre ei. Din această cauză este adesea comentat faptul că întreaga gamă de opțiuni de plasare, inclusiv școlile speciale și clasele speciale, trebuie ținute pentru a permite alegeri responsabile ce trebuie făcute în ceea ce privește stabilirea celei mai potrivite educații pentru fiecare individ cu o dizabilitate. În ciuda continuei dezbateri este o creștere a numărului copiilor cu dizabilități care sunt încadrați în învățământul de masă.

Al treilea obiectiv al acestei lucrări este de a prezenta Legislația statului Italian, deoarece aceasta este considerat ca fiind liderul mondial cu privire la educația incluzivă. Mai mult decât atât, aceasta a adoptat un cadru legislativ benefic educației inclusive dinaintea adoptării conceptului de “educație incluzivă” de către Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități. Evoluția cadrului legal educațional al Italiei va releva lacunele cadrului legal educațional al României, evidențiând astfel aspectele care trebuie îmbunătățite la nivel național. În Italia, primul pas spre includerea legală deplină a fost Legea 118/1971¹³, care precizează dreptul studenților cu dizabilități (în vârstă de 6-15 ani) la participarea la cursuri de educație generală în școlile publice, cu excepția celor cu deficiențe mentale sau fizice severe, pe când în România prima lege privind integrarea deplină a fost după anul 1990. Sub influența unei mișcări puternice de dezinstituționalizare și a unor servicii sociale descentralizate, legile italiene au deschis calea pentru eliminarea radicală a învățământului special tradițional. Punctul culminant al mișcării de dezinstituționalizare a fost Legea Italiană a Sănătății Mintale 180/1978, cunoscută sub numele de Legea Basaglia, care a instigat demontarea spitalelor psihiatrice, cu excepția celor judiciare, și construirea unor servicii comunitare orientate ca scop asupra sănătății mentale în

¹² M. Oliver (1996) (In ‘Implementing the Social Model of Disability: Theory and Research’ edited by Colin Barnes and Geoff Mercer (2004); Leeds: The Disability Press, pp. 18-31).

¹³ **Legge 30 marzo 1971, n. 118** "Conversione in legge del D.L. 30 gennaio 1971, n. 5 e nuove norme in favore dei mutilati ed invalidi civili." (Pubblicata nella G.U. 2 aprile 1971, n. 82)

folosul comunității. Această revizuire radicală a serviciului de psihiatrie a fost realizat doar parțial.¹⁴

D'Alessio (2011) a comentat cu privire la influența dominantă a contextului sociopolitic pentru adoptarea legislației de incluziune deplină, fără precedent în istoria lumii asupra educației: „Alegerea de a integra nu a apărut din cercetarea în materie de educație, ci ca parte a unui larg discurs politic și social, care necesită investigații suplimentare“, iar în Italia “politica de includere deplină a fost o inițiativă care nu ridică probleme și este perfect concepută“.

Cel de-al treilea obiectiv, comparație dintre Italia și România a pus în evidență faptul că Italia deși este lider mondial în ceea ce privește educația incluzivă are propriile lacune ale cadrului legislativ privind educație, dar totodată a pus în evidență și faptul că România este în plină dezvoltare în ceea ce privește adoptarea noului cadru legislativ însă se îndreaptă către îndeplinirea tuturor obiectivelor prevăzute de Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități. Așa cum situația Italiei privind dreptul la educației al copiilor cu dizabilități s-a îmbunătățit în ultimele două decade, ca rezultat al oportunităților mai bune pentru integrarea socială, cum ar fi suportul și ajutorul acordat familiilor și efectivitatea legislației așa și România reușește să pornească înspre acest drum. Cele mai serioase probleme cu care Italia se confruntă derivă nu din absența regulilor ci mai degrabă din interpretarea și implementarea lor inconsistentă. Raportul Guvernului arată ca legea relevantă pentru protecția copiilor cu dizabilități este legea 104 / 1992, intitulată „Legea cadru pentru suport, integrare în societate și drepturile persoanelor cu dizabilități“ care dă copiilor cu dizabilități aceleași drepturi la respect pentru demnitatea umană, independența maximă, participare și relaționare socială ca și acelea deținute de adulții cu dizabilități. Această lege a fost suplimentată cu prevederi regionale și statale care reglementează implementarea serviciilor relevante. În ceea ce privește România în trecut, Legea 94/1995 a Educației (pe viitor Legea Educației) actualizată în 1999, furnizează că cetățenii României să aibă acces egal la toate nivelurile și formele de educație „indiferent de condiția socială și materială, gen, rasă, naționalitate, convingeri politice și religioase“. Dizabilitatea nu este menționată în această furnizare. Legea Educației include un capitol despre educația specială care specifică măsuri pentru educația persoanelor cu dizabilități „în conformitate cu nevoile lor“. Programele educaționale speciale

¹⁴ U. Fomari, S. Ferracuti (1995), Special judicial psychiatric hospitals in Italy and the shortcoming of the mental health law, *The Journal of Forensic Psychiatry* 6:381-392

sunt diferențiate fata de învățământul de masă în concordanță cu nevoile elevilor și nivelul dizabilității. Mai mult de atât, Legea Protecției Speciale specifică măsuri țintite pentru a da copiilor cu dizabilități oportunități egale pentru a participa la viața socială, inclusiv la educație. Legea garantează acces liber și egal la orice instituție educațională obișnuită, în conformitate cu abilitățile copilului și autorizează învățământul la domiciliu pentru acei copii care nu pot participa la ore. Articolul 19 din Legea Educației stipulează mai departe măsuri pentru a asigura educația pentru adulții cu dizabilități, inclusiv dreptul la învățământ la domiciliu. Copiii cu dizabilități intelectuale au mai multe opțiuni pentru educație, toate din ele fiind finanțate de stat. Totuși, în practica foarte puține opțiuni sunt disponibile și acelea care sunt disponibile sunt pentru copiii cu dizabilități intelectuale medii. Transferul dintre sistemul de educație specială și sistemul de învățământ de masă nu este adresat în legislația educațională; legea nu oferă posibilitatea ca un copil să se poată transfera într-o școală gimnazială de masă de la o școală primară specială. Avocații societății civile au cerut o reformă în sistemul financiar educațional sugerând că guvernul ar trebui să adopte un model care alocă un buget personal pentru fiecare persoană cu dizabilități intelectuale. Familia ar folosi acest buget să cumpere serviciile potrivite. În completare pentru a crește opțiunea pentru persoanele cu dizabilități, adaptarea acestei forme de finanțare individuală ar putea ajuta la reducerea numărului de copii fără dizabilități care merg la școlile speciale datorită avantajelor materiale existente. Accesul la educație variază considerabil de la regiune la regiune. Deși conform legii persoanele cu dizabilități intelectuale au dreptul la reabilitare individuală și programe sociale de integrare, persoanele cu dizabilități intelectuale profunde și severe din mai multe zone rurale nu au acces la astfel de programe și se poate să aibe foarte puțin sau chiar deloc acces la educație. În cea mai săracă regiune a României, serviciile comunitare de bază pentru persoanele cu dizabilități intelectuale sunt aproape inexistente.

Penultimul obiectiv al lucrării este **de a evidenția necesitatea unei definiții concrete a dizabilității la nivel național, mult mai extinsă, care să încadreze cât mai multe deficiențe.** Spre exemplu, este important de examinat modalitatea în care copiii cu dizabilități beneficiază de educație în condițiile în care aceștia sunt spitalizați sau nu se pot deplasa de la domiciliu. Mai exact, se pune întrebarea dacă acei copii care suferă de boli de lungă durată, care petrec cel mai mult timp în spital sau acasă și nu pot frecventa școlile sunt protejați de

legea educației naționale. Este cancerul o dizabilitate protejată de convenție? În unele țări, elevii bolnavi de cancer sunt percepuți ca persoane care au o dizabilitate, în timp ce în alte țări nu contează deficiența sau boala, ci dacă unei persoane i-au fost nerespectate drepturile pe baza dizabilității.

Ultimul obiectiv al tezei este **de a prezenta un cadrul legislativ educațional ideal din punctul de vedere al elevilor cu dizabilități**. Situația privind aspectele problematice pe care le ridică dreptul la educație al persoanelor cu dizabilități nu este de actualitate. Acești indivizi se confruntă cu provocările excluziei sociale de foarte mult timp, însă ceea ce este de actualitate și ceea ce ne propunem prin lucrarea de față este de a evidenția noua perspectivă de abordare a drepturilor omului asupra încercărilor de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități în ceea ce privește șansele egale și accesul la o educație de calitate. Drepturile omului sunt egale pentru toți, însă măsura în care o persoană cu dizabilitate poate beneficia de ele nu este echivalentă cu a celorlalte persoane din cauza limitărilor impuse de deficiențe. Noua abordare a dizabilității, din perspectiva drepturilor omului, considera indivizii cu deficiențe normale și axează “vina” pe societate, ea fiind principalul factor care determină limitarea drepturilor, atât la nivel general, cât și la nivelul educațional al persoanelor cu dizabilități. Persoanele cu dizabilități devin “normale”, sistemul este cel care trebuie să se adapteze la nevoile educaționale, medicale, economice ale acestor persoane. Revenind la dreptul la educație al persoanelor cu dizabilități, dreptul internațional propune ca sistemul educațional să se restructureze astfel încât indivizii cu dizabilități să aibă aceleași șanse la educație precum persoanele “normale”. Astfel, Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități susține ideea că fiecare individ cu dizabilitate să aibă șansa de a învăța împreună cu ceilalți ori de câte ori este posibil.

Deși statele nu au obligația de a introduce educația incluzivă, acest drept fiind realizat progresiv, în funcție de resursele fiecărui stat, trebuie evidențiat faptul că dreptul la educație incluzivă este important deoarece sistemele incluzive oferă o educație mai bună pentru toți copiii și contribuie la eliminarea atitudinilor discriminatorii. În afară de familie, școlile sunt sursele prin care copilul dezvoltă prima relație cu societatea, permițând dezvoltarea sa ca cetățean de seamă al statului.

O motivație a acestei cercetări doctorale este lipsa literaturii de specialitate din domeniul dreptului la educație al persoanelor cu dizabilități. Constatăm existența unor foarte puține surse care analizează situația educației persoanelor cu dizabilități din România.

Multe persoane cu dizabilități nu au acces egal la serviciile de îngrijire din cadrul educației și deseori nu beneficiază de serviciile oferite de stat. Ca urmare a intrării în vigoare a Convenției Națiunilor Unite privind Drepturile Persoanelor cu dizabilități (CRPD), dizabilitatea este din ce în ce mai mult înțeleasă ca o problemă privind drepturile omului. Lucrarea de față prezintă dizabilitatea din perspectiva drepturilor omului și încearcă să ofere numeroase dovezi că persoanele cu dizabilități se confruntă într-o măsură mai mare cu dificultăți sociale și economice decât persoanele fără deficiențe. În ciuda amplitudinii problemei, lipsesc atât informațiile de conștientizare, cât și informațiile științifice privind problemele legate de dizabilitate. Nu există niciun acord privind definițiile și informații puțin comparabile la nivel internațional cu privire la cadrul legal, incidența, distribuția și tendințele dizabilității. Există puține documente care oferă o compilație și o analiză a modului în care țările au elaborat politici și strategii pentru a răspunde nevoilor persoanelor cu dizabilități. Situația privind drepturile persoanelor cu dizabilități s-a schimbat începând cu anii 1970, fiind determinată în mare măsură de autoorganizarea persoanelor cu dizabilități și de tendința tot mai accentuată de a considera dizabilitatea drept o chestiune privind drepturile omului. Din punct de vedere istoric, persoanele cu dizabilități au beneficiat de drepturi și protecție asigurate prin soluții care le izolează, cum ar fi instituțiile rezidențiale și școlile speciale. În prezent, noile soluții s-au schimbat, promovând incluziunea socială și educațională, iar soluțiile îndreptate către un punct de vedere medical au dat naștere la abordări mai interactive, recunoscând că persoanele sunt dezavantajate atât de factorii de mediu, cât și de organismele lor.

Inițiativele naționale și internaționale - cum ar fi Regulile Standard ale Națiunilor Unite privind Egalizarea Șanselor Persoanelor cu Dizabilități - au încorporat drepturile omului pentru persoanele cu handicap, culminând, în 2006, prin adoptarea Convenției Națiunilor Unite privind drepturile Persoanelor cu Dizabilități.

Ultimul obiectiv al tezei și anume evidențierea unui învățământ ideal pentru persoanele cu dizabilități s-a exemplificat prin capitolul al doilea al lucrării „Dreptul la educație incluzivă al persoanelor cu dizabilități”, cât și prin capitolul reprezentat de „obligațiile pozitive ale statului” prin evidențierea ideilor care stau la baza educației incluzive, cât și prin principiile după care statele se ghidează (acceptabilitatea, adaptabilitatea, accesibilitatea și disponibilitatea) formând împreună un sistem educațional ideal pentru copiii cu dizabilități, un sistem care se exemplifică prin faptul că toți copiii, inclusiv cei cu cerințe

educative speciale, au dreptul la o educație de calitate; nevoile individuale ale copilului trebuie să fie considerate supreme când sunt luate decizii în ceea ce privește dispoziția educației speciale pentru acel copil; părinții copiilor cu cerințe educative speciale sunt îndreptățit și trebuie să poată să fie parte activă în procesul de luare de decizii; o continuitate a serviciilor ar trebui asigurată pentru copiii cu cerințe educative speciale însumând de la educația permanentă în clasele normale cu suport adițional atât cât este nevoie, la educația permanentă în școală specială; Exceptând acolo unde circumstanțele individuale fac asta impracticabil, educația potrivită pentru toți copiii cu cerințe educative speciale ar trebui asigurată în școli normale; doar în circumstanțe excepționale ar trebui să fie necesar ca un copil ar trebui să trăiască departe de casă pentru a beneficia de educația necesară; statul ar trebui să asigure resurse adecvate pentru a se asigura că toți copiii cu cerințe educative speciale pot avea o educație adecvată nevoilor lor.

Lucrarea "Dreptul la educație al copiilor cu dizabilități" își propune să ofere informații care să faciliteze punerea în aplicare a CRPD, conform articolului 24, să prezinte lacunele legislației naționale în domeniu, să formuleze soluții care promovează participarea lor socială și educațională. Lucrarea de față oferă o orientare generală privind dizabilitatea, introducând concepte cheie - cum ar fi abordarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, intersecția dintre dizabilitate și dezvoltare și Clasificarea Internațională a Funcționării, Dizabilității și Sănătății (ICF) - și explorează barierele legislative care dezavantajează persoane cu dizabilități.¹⁵

Dizabilitatea este o chestiune legată de drepturile omului deoarece persoanele cu dizabilități se confruntă cu inegalități - refuzarea accesului egal la îngrijire medicală, angajare, educație sau participare politică. Ele sunt supuse unor încălcări ale demnității - violența, abuz, prejudecăți. O serie de documente internaționale au evidențiat faptul că dizabilitatea reprezintă o chestiune privind drepturile omului, inclusiv Programul Mondial de Acțiune privind Persoanele cu Dizabilitate (1982), Convenția privind Drepturile Copilului (1989) și Regulile Standard privind Egalizarea Șanselor Persoanelor cu Dizabilități (1993). Mai mult de 40 de națiuni au adoptat legislația privind discriminarea persoanelor cu dizabilități în anii 1990. CRPD - cea mai recentă și cea mai extinsă recunoaștere a drepturilor omului pentru persoanele cu dizabilități - evidențiază drepturile civile, culturale, politice, sociale și economice ale persoanelor cu deficiențe.

¹⁵ World Health Organization, (2007), International classification of functioning, disability and health : children & youth version : ICF-CY.

Scopul său este "să promoveze, să protejeze și să asigure o întreagă și egală bucurie a tuturor drepturilor omului și libertăților fundamentale de către persoanele cu dizabilități și să promoveze respectul pentru demnitatea lor inerentă". CRPD aplică drepturile omului referitoare la dizabilitate, făcând astfel drepturile omului generale specifice persoanelor cu dizabilități și clarificând legislația internațională existentă privind indivizii cu deficiențe. Chiar dacă un stat nu ratifică CRPD, el ajută la interpretarea altor convenții privind drepturile omului la care statul este parte.¹⁶

Dreptul la educație este recunoscut pe plan internațional ca fiind un drept fundamental al omului și indispensabil pentru exercitarea celorlalte drepturi. La nivel internațional, dar și național, există o serie de instrumente care protejează dreptul la educație, de care beneficiază inclusiv persoanele cu dizabilități. Este cunoscut faptul că de-a lungul timpului, dar și în prezent, persoanele cu dizabilități se confruntă cu foarte multe provocări în exercitarea dreptului lor la educație. Problemele care apar în exercitarea dreptului se referă la accesul redus la învățământul de masă, la dispoziții specifice care susțin dreptul la educație, însă cu aplicabilitate limitată la nivel național, la discriminare etc.¹⁷

Dreptul la educație a fost recunoscut pe scară largă, inclusiv de alte tratate internaționale precum Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale, Convenția cu privire la Drepturile Copilului și Convenția UNESCO împotriva Discriminării în Domeniul Învățământului, dar și în alte tratate care protejează pe lângă persoanele cu dizabilități și alte grupuri specifice (femei și fete, imigranții, refugiați, persoane indigene etc.) și contexte (educație în timpul conflictelor armate). Dreptul la educație a fost garantat încă din anul 1948, odată cu articolul 26 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, care stipulează că „Orice persoană are dreptul la educație”. Prin urmare, dreptul la educație a fost încorporat în diferite tratate regionale și consacrat ca drept în marea majoritate a constituțiilor naționale. În cazul persoanelor cu dizabilități, asigurarea dreptului la educație este aproape indispensabilă, mai ales în ceea ce privește dezvoltarea lor socială și economică, mai mult decât atât, este și un element-cheie pentru integrarea lor în societate și a unei dezvoltări persoane durabile. Este un instrument puternic în dezvoltarea potențialului și în promovarea bunăstării individuale și colective. Dreptul la educație se subdivide în drepturi și libertăți, precum: dreptul la un învățământ primar obligatoriu și

¹⁶ World Health Organization (2011), World report on disability, WHO Library, Malta

¹⁷ UNESCO, (2015), The Right to Education for Persons with Disabilities, Monitoring of the Implementation of the Convention and Recommendation against Discrimination in Education (8th Consultation), Published by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris.

gratuit, dreptul la un învățământ secundar disponibil și accesibil (inclusiv educație și formare tehnică și profesională), realizat în mod progresiv liber, dreptul la un acces egal în cadrul învățământului superior realizat în mod progresiv liber, dreptul de a primi educație chiar dacă indivizii nu au finalizat învățământul primar, dreptul la o educație de calitate, atât în școlile publice cât și în cele private. Ca parte a dreptului la educație, apare libertatea părinților de a alege școli pentru copiii lor, care sunt în conformitate cu convingerile lor religioase și morale, libertatea indivizilor și a organismelor de a stabili o educație directă cu alte instituții în conformitate cu standardele minime stabilite de stat și nu în cele din urmă în libertatea academică a studenților și profesorilor.¹⁸

Dizabilitatea este percepută foarte diferit în diferite contexte sociale și culturi. Articolul 1 al Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități descrie persoanele cu dizabilități ca fiind „*cele care au deficiențe fizice, mentale, intelectuale sau senzoriale pe termen lung care, în interacțiune cu diferite bariere, pot împiedica participarea lor deplină și efectivă la viața socială în condiții de egalitate cu ceilalți*“. Această abordare este în concordanță cu Organizația Mondială a Sănătății și cu Clasificarea Internațională a Funcționării Dizabilității și Sănătății . Cea de-a doua conceptualizează funcționarea individului precum o interacțiune dinamică între condițiile sale de sănătate, factorii de mediu, și factori personali. Ambele abordări, atât cea redată de Convenție cât și cea redată de ICF, permit o abordare largă a dizabilității, care recunosc importanța contextului și a mediului în activarea sau limitarea indivizilor de a participa în mod eficient în societate. Comitetul privind Drepturile Copilului a identificat patru drepturi care trebuie să fie înțelese ca principii generale care stau la baza realizării tuturor celorlalte drepturi: nondiscriminarea, interesul superior al copilului, dezvoltarea optimă a copilului și dreptul copilului de a fi ascultat și luat în serios, în conformitate cu vârsta și maturitatea să. Aceste principii trebuie să se concretizeze în concordanță cu acțiunile de promovare ale dreptului copilului cu dizabilități la educație. În plus, este necesar să se țină seama de toate celelalte drepturi relevante. De exemplu, mulți copii cu dizabilități vor continua să se confrunte cu bariere în realizarea dreptului lor la educație, dacă nu se iau măsuri în cazul accesibilității educației timpurii, pentru a preveni prejudecățile, discriminarea, dar și pentru a oferi protecție împotriva agresiunilor și a violenței, cât și pentru dezvoltarea unui

¹⁸ <http://www.right-to-education.org/page/understanding-education-right>

serviciu adecvat de sprijin pentru familii.¹⁹

În România, drepturile și interesele copiilor cu dizabilități sunt protejate printr-un cadru de prevederi legale, în special în domeniul protecției sociale, asistență, educație și îngrijire medicală. Principiile legale specifice copiilor și persoanele cu dizabilități sunt incluse într-o serie de acte legislative, precum Constituția României, care garantează drepturile copiilor și tinerilor și stabilește obligația de a acorda asistență copiilor cu dizabilități. Legislația românească se ocupă de problema copiilor cu dizabilități, luând în calcul atât vârsta, cât și măsura în care aceștia sunt discriminați. În plus, față de legea generală cu privire la statutul juridic al copiilor, există o serie de instrumente juridice care prevăd norme speciale de protecție privind copiii cu dizabilitate, cum ar fi cele care reglementează asistența medicală, asistență socială sau educația. Mai recent, prin modificări ale legislației existente, situația copiilor cu dizabilități s-a axat pe o nouă perspectivă de reglementare care pune accent pe procesul incluziunii. În ceea ce privește obligațiile internaționale, România a adoptat Convenția privind Drepturile Copilului cât și Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități și și-a însușit foarte multe principii și prevederi legale naționale specifice celor două convenții, referitoare la copiii cu dizabilități. Prin urmare, într-o evaluare generală, se poate aprecia că principiile internaționale privind copiii cu dizabilități au fost transpuse în cadrul juridic național. Literatura de specialitate care se ocupa de aspectele dizabilității din România este foarte limitată. Cu toate acestea, există unele rapoarte realizate de organizații nonguvernamentale în ceea ce privește statutul juridic al copiilor și protecția acestora. Concluziile acestor rapoarte evidențiază faptul că elevii cu diferite tipuri de handicap sunt amestecați în aceeași clasă și urmează aceleași programe, neținându-se cont de gradul său de tipul dizabilității. Numărul de școli dedicate copiilor cu dizabilități este foarte scăzut, iar situația de integrare a copiilor cu dizabilități în școlile de masă nu este acoperită de un cadru juridic adecvat.²⁰

CRPD impune măsuri eficiente de sprijin individualizat pentru a fi puse la dispoziție având ca scop sporirea dezvoltării academice și sociale, în conformitate cu obiectivul incluziunii. Potrivit Alianței Internaționale a persoanelor cu dizabilitate (IDA), sprijinul individualizat presupune punerea la

¹⁹ UNICEF, (2012), The Right of Children with Disabilities to Education: A Rights-Based Approach to Inclusive Education. Geneva: UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States (CEECSIS), Geneva

²⁰ D. Deteseanu, (2013), Country report on Romania for the study on Member States Policies for children with disabilities, Directorate general for Internal policies policy department C: Citizens' Right and Constitutional Affairs Civil Liberties Justice and home affairs, European Union, Brussels.

dispoziție a unui mediu de învățare, care, necesita configurarea Braille sau limbajul semnelor și angajarea profesorilor care sunt instruiți în limbajul semnelor pentru copiii surzi și orbi. Pentru copiii cu deficiențe de auz este foarte important ca măsurile de sprijin individualizat, să se axeze pe furnizarea de dispozitive de asistență, dispozitive de ascultare, captioning, pentru ca elevii cu dizabilități să participe pe deplin la educație.²¹

Măsurile de sprijin sunt măsuri generale care trebuie să atingă treptat principiile incluziunii educației. Ele nu urmăresc să prevadă anumite ajustări, dar sunt folosite pentru a adapta sistemul de învățământ general pentru a include toți copiii. Cu toate că ele sunt de natură generală, ele trebuie să fie adaptate la nevoile speciale ale copilului. Măsurile generale includ acordarea de asistență personală, inclusiv asistență medicală, precum și echipamentul necesar și materiale, inclusiv Braille și limbajul semnelor, astfel cum se prevede la articolul 24 alineatul (3) din CRPD. Potrivit raportorului special privind dreptul la educație, ambii factori interni și externi trebuie abordați pentru a crea sisteme de educație incluzivă. Măsurile de sprijin constau în proiectarea de holuri și săli de clasă, birouri, intrări largirea, rampe de construcție, instalarea ascensoarelor, modificarea sau reconsiderarea anumitor locații geografice, adaptarea normelor și standardelor de admitere, furnizarea de clase suplimentare, forme alternative/suplimentare de comunicare, tutori speciali sau de personalul de suport, și alimente nutritive.²²

Principiul nediscriminării se reflectă în articolul 2 al CRC, care interzice în mod expres discriminarea pe motive de dizabilitate, astfel Statele Părți trebuie să respecte și să garanteze tuturor copiilor drepturile stabilite în prezența Convenției, fără discriminare de orice fel, indiferent de copil, dizabilitate sau oricare alt statut. Acest principiu este motivat de recunoașterea faptului că segregarea sau instituțiile separate ale educației, asistenței medicale, recreerii și toate celelalte aspecte ale vieții umane privind dizabilitatea pot crea și consolida excluziunea. Segregarea influențează de multe ori percepția societății asupra unui copil cu dizabilitate ca o „problemă“ în acest sens și menține mecanismele discriminării. Anumiți copii necesită forme suplimentare sau forme diferite de sprijin pentru a se bucura de drepturile lor. De exemplu, un copil cu deficiențe de vedere are același drept la educație ca toți copiii, însă, pentru a se bucura de acest drept, trebuie să i se asigure participarea de către instituție, deoarece copilul poate avea nevoie de resurse materiale care necesita imprimare mărită,

²¹ A.G. Mower, (2007), The Convention on the Rights of the Child: International Law Support for Children

²² Lakech Hailemariam, (2006) 'A Study on Gender and Disability: The Ethiopian Experience on Ensuring the Rights to Education for Women and Girls with Disabilities'

cărți în Braille sau alte forme de asistență. În plus față de CRC, o serie de alte instrumente importante ale drepturilor omului consolidează drepturile persoanelor cu dizabilitate. Recunoașterea principiului nediscriminării ca o parte fundamentală a tuturor instrumentelor internaționale în domeniul drepturilor omului, garantează astfel relevanța acestora pentru persoanele cu handicap. Chestiunile legate de dizabilitate au fost abordate, de asemenea, în contextul altor instituții ale drepturilor omului ale Organizației Națiunilor Unite, de exemplu, în 2006, într-un raport al raportorului special privind dreptul la educație, adresând măsuri pentru a îndeplini dreptul la educație incluzivă²³.

Dreptul la educație este deopotrivă cel mai important drept pentru copiii cu dizabilități și dreptul cel mai frecvent negat. Gradul de încălcare sau de ignorare a acestui drept este agravată de o serie de factori.

În primul rând, copiii cu handicap sever pot fi considerați needucabili și, pentru acest motiv, li se neagă astfel orice formă de educație de specialitate.

În al doilea rând, din cauza sărăciei, doar 2 la sută dintre copiii cu dizabilități din țările în curs de dezvoltare au acces la un sistem de educație.

În al treilea rând, o mare parte a copiilor cu dizabilități angrenați în sistemul educațional nu se bucură de fapt de beneficiile educației, căci aceasta nu răspunde nevoilor lor, deci nu-și atinge țelul pentru care a fost concepută.

În al patrulea rând, abordarea problemelor copiilor cu dizabilități și modul lor de rezolvare sunt deseori de așa natură încât favorizează segregarea și marginalizarea acestora în sistemul de învățământ de masă, motivul fiind așa numita „educație specială“. Elevii din „școlile speciale“ nu se bucură de aceeași gamă de activități școlare și de petrecere a timpului liber ca și elevii din școlile de masă. Acestea nu răspund în totalitate nevoilor individuale ale elevilor și nu au un scop dedicat, așa cum ar trebui și ar putea să fie. Niciun articol din tratatele internaționale, în afară de articolul 24 al CRPD nu face referire expresă la educația incluzivă a copiilor cu dizabilități, deși Comentariul Comitetului general nr. 1 privind obiectivele educaționale a ajutat la identificarea relevanței și semnificației educației incluzive pentru copiii cu dizabilități. În special, se pune accentul pe relația dintre articolul 29 și alte prevederi a Convenției, în special articolul 23 privind drepturile copiilor cu handicap și a principiilor generale prevăzute la articolele 2, 3, 6 și 12, așa cum să menționat mai sus.

Se recunoaște că discriminarea în educație poate submina sau chiar distruge capacitatea copilului de a beneficia de oportunitățile educaționale și se

²³ UNICEF, (2007) Promoting the right of children with disabilities, The United Nations Children's Fund (UNICEF), Innocenti Digest No. 13,

arată clar că practicile discriminatorii contrazic în mod direct cerința de la articolul 29 alineatul (1) literă (a) că educația să fie orientată spre dezvoltarea personalității copilului, talentele și abilitățile mentale și fizice la potențialul lor maxim. Comentariul General No. 1, de asemenea, face clar referire la respectarea dreptului copilului la educație ca o condiție prealabilă pentru a asigura respectarea tuturor drepturilor copilului în temeiul Convenției în ansamblul ei. Astfel, un sistem de educație care este discriminatoriu și restricționează accesul în termeni fizici sau în virtutea conținutului curriculum-ului învățat nu reușește să ia în considerare interesul superior al copilului în probleme disciplinare sau de altă natură sau nu reușește să faciliteze participarea copilului este în sine contrară Convenției în măsura în care nu reflectă valorile pe care educația încearcă să le transmită copilului. Valorile nediscriminării și egalității de tratament, respectarea drepturilor omului, dezvoltarea respectului pentru valorile culturale și naționale și pregătirea copilului pentru o viață responsabilă într-o societate liberă sunt la fel de importante pentru copiii cu dizabilități ca și pentru colegii lor fără handicap, dacă nu cu atât de mult²⁴.

Definițiile juridice ale dizabilității au fost o chestiune de dezbatere atât în Europa cât și în întreaga lume. În ciuda eforturilor depuse de Organizația Mondială a Sănătății, nu există nicio definiție legală universală a dizabilității. Un studiu recent asupra definițiilor dizabilității în diferite țări ale UE a arătat că definițiile variază de la țară la țară. Deși cel de-al doilea element al articolului 1 al CRPD “anunță” definiția “dizabilități” o parte a literaturii de specialitate este de părere că nu există o definiție, ci mai degrabă un ghid, ce conține elemente definitorii pentru persoanele care sunt acoperite și protejate de către convenție. Prin urmare, articolul 1 trebuie citit în conformitate cu alin (e) al convenției care redă faptul că dizabilitatea este un concept evolutiv, adică nu este posibilă o definiție clară a dizabilității, atâta timp cât conținutul definiției se poate schimba. Stipulațiile art.1 din convenție împrumută elemente ale modelului social. Focusarea definiției se reflectă asupra barierelor și a obstacolelor care îngreșesc participarea deplină a acestora în societate. Nu există îndoială că această definiție va determina mai multe state să își revizuiască definiția despre dizabilitate și despre persoanele cu dizabilitate.²⁵

În ceea ce privește dreptul la educație al persoanelor cu dizabilități, Convenția elaborată pentru ca aceste persoane să beneficieze în totalitate de drepturile lor,

²⁴ UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 1 (2001), Article 29 (1), The aims of education, 17 April 2001, CRC/GC/2001/1, available at: <http://www.refworld.org/docid/4538834d2.html> [accessed 8 May 2017]

²⁵ S. Quinlivan, (2012), *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: an introduction*, ERA Forum

valorifica mai elaborat conceptul de educație, tinandu -se cont de faptul că beneficiarii acestei convenții sunt persoane care fac parte dintr-un grup dezavantajat. Diferența o face referirea la „sistemul educațional incluziv”, dar totodată și referirea la „o formare continuă”, ținându-se cont de faptul că o persoană cu dizabilitate are nevoie de educație pe tot parcursul vieții. În Convenția cu privire la Drepturile Persoanelor cu Dizabilități exista un aspect foarte important redat de către această și anume faptul că se insistă asupra ideii că toții oamenii au obligația de a respecta „diversitatea umană”, mai exact se vorbește despre o respectare reciprocă atât a persoanelor cu dizabilități cât și a persoanelor considerate normale, dar și a altor minorități sau grupuri dezavantajate.

Cultivarea toleranței și a prieteniei nu se adresează doar persoanelor „normale” ci tuturor, persoanele cu dizabilități nefiind avantajate de problemele fizice sau psihice pe care acestea le „poartă”, ele trebuie să participe activ la evoluția societății, deoarece și aceste persoane beneficiază de acest drept în egală măsură cu toți ceilalți ²⁶.

Un aspect care trebuie reliefat, este faptul că termenul de „educație” nu are aceeași semnificație cu conceptul de „învățătură”. Constituția României, vorbește despre dreptul la învățătură, nu la educație, acest lucru, poate reprezenta una dintre problemele ce țin de aplicabilitatea dreptului la educația în țara noastră. Dreptul la educație, așa cum s-a exemplificat mai sus, promovează valorile morale, pe când conceptul de „învățătura” se referă la procesul de acumulare de noi cunoștințe intelectuale. Renucci (2009) evidențiază în « Tratatul de Drept European la Drepturilor Omului » ideea că “educația trebuie să fie înțeleasă drept suma procedeele prin care se încearcă a se însufla celor mai tineri valori, iar învățământul și instruirea se referă în mod deosebit la transmiterea de cunoștințe și formarea intelectuală”²⁷. Este de preferat să se facă o delimitare concretă între cei doi termeni, deoarece aplicabilitatea Legii Educației Naționale din România să fie mai precisă. Astfel în art.1 din Legea Educației Naționale se vorbește despre “dreptul la învățătură”. Totodată, Legea Educației Naționale promovează, aceleași idealuri educaționale amintite în cadrul Convenției cu privire la Drepturile Persoanelor cu Dizabilitate, Convenției cu privire la Drepturile Copilului, Pactului internațional etc, prin stipulațiile art. 2, alin (3).

26 Idem 39, pag 4

27J.F. Renucci, (2009). The European Law and Human Rights Agreement, Bucuresti: Hamangiu

În timp ce conceptul de „educație” se referă la acumularea valorilor, la dezvoltarea personalității și la participarea activă în societate, sensul conceptului are valențe mult mai puternice, atunci când apare în sintagma „dreptul la educație”.

Sintagma „drept la educație” este definită de către stipulațiile articolului 26 a Declarației Universale cu Privire la Drepturile Omului (1948). În elaborarea alin. (1) al acestui articol, Membrii Comitetului au încercat să evite anumite aspecte precum excluderea situației în care persoanele aflate la putere pot opri părinții în alegerea educației pentru proprii copii. Un alt termen problematic a fost și conceptul „obligatoriu” din cadrul afirmației „educația elementară trebuie să fie obligatorie”. O posibilă interpretare a termenului „obligatoriu” se referă la faptul că nimeni, nici măcar statul sau familia nu pot priva copilul de a beneficia de educația elementară. Argumentul pentru menținerea cuvântului „obligatoriu” în context a fost faptul că „educația gratuită și obligatorie” a devenit un model tradițional în toate țările, iar omiterea acestui termen nu va fi nimic altceva decât un pas înapoi. Ideea termenului de obligatoriu nu se referă la faptul că statul poate exercita întreg monopol asupra educației copilului și nici la faptul că părinții nu vor mai avea posibilitatea de a alege școala pe care doresc că viitorii lor copii să o urmeze ²⁸.

Dacă încercăm o definiție a dreptului la educație mai amplă, pe baza stipulațiilor articolelor din Convenția cu privire la Drepturile Omului, Pactul Internațional Declarația Universală a Omului cât și Declarația Montiala cu privire la educație, reiese faptul că de fapt oricine poate beneficia de educație gratuită în școala elementară, iar prin educație se înțelege atât însușirea unor instrumente de suport pentru învățare, cât și dezvoltarea unor abilități de învățare care stau la baza evoluției personale pe parcursul vieții. Mai mult decât atât, educația trebuie să construiască persoane care au anumit set de valori morale, astfel încât să contribuie la progresul societății și la menținerea păcii. Se poate observa că termenul de „învățătură” este inclus în conceptul de „educație”, prin urmare dreptul la învățătură, așa cum este menționat în Constituția României, este o parte a dreptului la educație. Stipulațiile art 1, din Legea Educației Naționale, întărește ideea ca în România se pune accentul mai mult pe dreptul la învățătură, deoarece se face referire la faptul că statul „asigura dreptul fundamental la învățătură, pe tot parcursul vieții”. Stipulațiile art. 2 și 3 din aceeași lege, sunt similare cu stipulațiile articolelor surselor legislative internaționale cu privire la

28 J. Tooley, (2004). Right to Education, institute of economic affairs, economics affairs, volume 24(3) sept 1, Oxford

dreptul la educație, însă niciunul dintre articolele legislației românești nu face referire în mod concret la acesta.

Din discuția anterioară se identifica nevoile de învățare de bază că nevoi ce includ atât instrumente de învățare esențiale (cum ar fi alfabetizarea, exprimarea orală, numerație, și rezolvarea problemelor) cât și conținutul de învățare de bază (cum ar fi cunoștințe, deprinderi, valori și atitudini) cerute de indivizi pentru a fi în măsură să supraviețuiască, să își dezvolte capacitățile, să trăiască și să lucreze în dignitate, să participe pe deplin viața socială, să îmbunătățească calitatea vieții lor, să ia deciziile formate și să continue învățarea. Domeniul de aplicare al nevoilor de învățare de bază și modul în care acestea ar trebui să fie îndeplinite variază în funcție de fiecare țară în parte și culturi, și în mod inevitabil, se schimbă odată cu trecerea timpului. Satisfacerea acestor nevoi împuternicește persoanele în orice societate și le conferă responsabilitatea de a respecta și de a construi moștenirea lor culturală, lingvistică și spirituală colectivă, pentru a promova educația altora, pentru a promova cauza justiției sociale, pentru a realiza o protecție a mediului, și toleranța față de sistemele sociale, politice și religioase, asigurându-se că valorile umaniste acceptate de comun acord și drepturile omului sunt respectate, și să lucreze pentru pace și solidaritate internațională într-o lume interdependentă. Educația de bază facilitează capacitatea de a satisface alte nevoi de bază - nutriție adecvată, adăpost și îmbrăcăminte, precum și accesul la serviciile de sănătate și de apă curată.²⁹

²⁹ C. Hill, Roy A. (1988). *The Information Base for the Planning of the Diversified Educational Field*. Paris: International Institute for Educational Planning.